

א. סיפור יציאת מצרים – יסוד בתורה

ידוע¹, שיש הבדלים בין מצות זכירת יציאת מצרים בליל פסח, לבין חובה זו במשך השנה כולה. אחד ההבדלים הוא², שבכל השנה די בזכירה בלבד – „מצוה להזכיר יציאת מצרים”³, ואילו בליל פסח המצוה היא – סיפור ביציאת מצרים. כלשון הרמב”ם⁴: מצות עשה של תורה לספר⁵ בניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים...”.

סיפור וזכירת יציאת מצרים הוא „יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו” ו„באו”⁶ לנו מצוות רבות על זה מצוות עשה ומצוות לא-תעשה... ועל-כן אנו אומרים לעולם בברכותינו ובתפילותינו זכר ליציאת מצרים”⁶, ולכן מובן, שגם בסיפור

יציאת מצרים בליל פסח מתבטא התוכן הכללי של יציאת מצרים, באופן שהוא „יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו...”.

המצוה על סיפור יציאת מצרים בליל פסח נלמדת⁷ מן הפסוק⁸, „והגדת לבנך”, שהיא מצות אמירת ההגדה⁹

בדרך-כלל מתבטאים ענינים בגלוי ובהדגשה בהתחלה ובסיום, ולכן מובן, שתוכן סיפור יציאת מצרים, אשר בו מודגש שזהו יסוד מהותי וכללי, הוא בעיקר בהתחלה ובסוף של „עיקר נוסח ההגדה שתיקנו חכמים חובה על הכל”¹⁰, כפי שנאמר

(7) סהמ”צ להרמב”ם שם. וכ”ה במנין המצות שבריש ספר היד. הל’ חו”מ רפ”ז (ושם הוסיף לפני”ז: שנאמר זכור את יום הזה גו”מ*.) ומנין שבליל חמשה עשר ת”ל והגדת לבנך גו”מ). חינוך שם. שו”ע אדה”ז חאו”ח סתע”ג סמ”ב.

(8) בא יג, ח.

(9) ראה שו”ע אדה”ז שם „היינו אמירת ההגדה שהיא מ”ע מן התורה כו’ שנאמר והגדת לבנך”. ובאבודרהם סדר הגדה ופירושה: ונקראת הגדה על שם והגדת לבנך. ועוד מפני שמגיד בה ענין יצי”מ הנסים ונפלאות וכו’ וי”מ הגדה שהוא לשון הודאה ושבח להקב”ה על שהוציאנו מארץ מצרים – הובא בהגש”פ הנ”ל ע’ ה.

וכ”ז הוא בעיקר הנאמר בהגדה אחר סימן „מגיד”, אף ששם „הגדה” בכללות כולל גם הענינים של שאר הסימנים. ולהעיר מדיוק לשון הרמב”ם בסוף הל’ חו”מ „בנוסח ההגדה” שמתחיל רק מ„בבהילו .. הא לחמא עניא” עד „גאל ישראל” (וראה שם פ”ז סוף ה”ה). משא”כ שאר הענינים הם רק „סדר עשיית מצות אלו כו” (שם רפ”ח).

(10) שו”ע אדה”ז שם סמ”ג.

(1) הובאו ונסמנו בהגש”פ עם לקוטי טעמים ומנהגים (קה”ת) ע’ טו.
(2) הגדת מעשה נסים (לבעל חוות דעת) בפתחה. שבת פסח. ס’ מהרי”ד. מלבי”ם בא יג, ח. וראה הגש”פ הנ”ל שם. וראה בארוכה לקו”ש חכ”א ע’ 71 ואילך.

(3) רמב”ם הל’ ק”ש פ”א ה”ג.

(4) הל’ חמץ ומצה רפ”ז.

(5) ועד”ז לשונו בהמצות שבהכותרת להל’ חו”מ „לספר ביציאת מצרים באותו הלילה” (וכ”ה לשון אדה”ז ריש הל’ פסח). ועד”ז במנין המצות בריש ספר היד ובסהמ”צ מ”ע קנו (וראה מנ”ח מצוה כא „כנראה מהר”ם והרמ”ח כאן”).

(5*) כ”ה בחינוך הוצאת שעוועל (מצוה יו”ד).

ובחינוך לפנינו (מצוה כא) „בא”.

(6) חינוך שם.

(* וראה בארוכה לקו”ש הנ”ל.

וכך גם ב„סיום“ של „גיסים ונפלאות שעשה לנו הקדוש-ברוך-הוא באותו זמן“¹⁸ – סוף הקטע של „כמה מעלות טובות למקום עלינו“¹⁹, שהוא „ובנה לנו בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו“²⁰.

(18) לשון אבודרהם הנ"ל (הערה 9).

(19) כלשון הנ"ל (הערה 17) מר"א בנו של הרמב"ם כתב על הדרשות ד„ר"י הגלילי אמר כו' ר"א אמר כו' ר"ע אמר כו' ואח"ז אמר כמה מעלות טובות למקום עלינו וכו' על אחת כמה וכמה וכו' ועליו ועל כיוצא בו נאמר כל המרבה וכל המאריך ביציאת מצרים הרי זה משובח“.

(20) ראה יבין שמועה להרשב"ץ ד"ה כמה מעלות טובות בסופו: ובוה השלמנו לדרוש מארמי אובד אבי לספר ביציאת מצרים. וראה לשונו שם בתחלת הפי' ובמאירי פסחים שם. משא"כ חלק ההגדה שלאח"ז „ר"ג ה' אמר כל שלא אמר כו'“ אף שג"ז הוא חלק מההגדה (כלשון הרמב"ם שם פ"ז סה"ה) וקיום מצות סיפור ביצי"מ*, והרי ג"ז נכלל בסימן „מגיד“ (ואם לא אמרם לא יצא יד"ח והגדת** – רשב"ץ שם ד"ה ר"ג ה' אומר) – מ"מ, הרי כפשוטו אי"ז הסיפור ד„גיסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים“ (ל' הרמב"ם הל' חו"מ רפ"ו). וראה גם לשון החינוך שם. אבודרהם הנ"ל). וראה אבודרהם פי' ר"ג ה' אומר (ועד"ז ברשב"ם (להגש"פ) וכל בו שם): פי' אע"פ שיאכל פסח ומצה כו' לא יצא יד"ח אם לא יאמר שלשה דברים אלו למה הם באים שמצאנו שהכתוב הקפיד באמירה ובהגדה***.

השייכות דהנקודה כללית כו' להסיום של כללות סימן מגיד (ולא רק דסיפור „גיסים ונפלאות שנעשו

(* ראה הגש"פ הנ"ל ד"ה לא יצא. הגש"פ הנ"ל עס ביאורים (קה"ת, תשמ"רו) ע' קמג. לקו"ש חט"ז ע' 216. וש"נ.

(** אבל ראה רבינו מנוח לרמב"ם שם ה"ה חדא"ג מהרש"א פסחים קטז, א ד"ה כל מי. של"ה קנו. ב (מצה עשירה). צל"ח פסחים שם. ועוד.

(*** לכאורה יש לקשר פי' האבודרהם הנ"ל עס פירש"י ורא"ש שהובאו בהגש"פ עס „ביאורים“ הנ"ל ולקו"ש שם. ואכ"מ.

במשנה¹¹ „מתחיל בגנות ומסיים בשבח“ – „מתחילת¹⁰ עבדים היינו“, ו„מתחילה¹² עובדי עבודה זרה היו אבותינו“¹³, ואחר-כך הקטע „והיא שעמדה...“, סיום „ענין מצרים“¹⁴, והמבוא¹⁵ אל החלק העיקרי של „סיפורי לכן ויעקב“¹⁴ – „דורש מארמי אובד אבי“¹⁶.

וכיון שלפי „נוסח ההגדה“ כ„מנהג שנהגו כל ישראל מדורות הראשונות“¹⁷ מתחילים מהקטע „הא לחמא עניא“, הנאמר מיד בהתחלה, ואף לפני „מה נשתנה“, מובן שגם ב„התחלה“ זו מודגשת נקודה כללית.

(11) פסחים קטז, א.

(12) כב' הדיעות בגמרא שם.

(13) ראה כל בו פיסקא מתחלה: פי' כאן הוא תחילת ההגדה. ובאבודרהם: עתה מתחיל סדרו של אביי (וראה שם פי' עבדים היינו. הגש"פ הנ"ל ע' יד ד"ה (עבדים). וראה לשון הרמב"ם שם ה"ד. וראה הדיעות בזה – אנציקלופדי' תלמודית ע' הגדה ס"ה, וש"נ.

(14) ראה ז"פ הובא בהגש"פ הנ"ל ע' כא ד"ה צא ולמד.

(15) ראה הגש"פ שם ד"ה ולמד, וש"נ.

(16) משנה שם. וברמב"ם שם פ"ז ה"ד: „והוא שידרוש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה“, ובא בהמשך למ"ש „ומסיים בדת האמת .. ליחודו וכן מתחיל ומודיע כו' ומסיים בנסים .. ובחירותינו“. ולכאורה משמע קצת שמפרש מ"ש במשנה „ודורש מארמי אובד אבי“ הוא חלק (או עכ"פ תנאי) ב„ומסיים בשבת“. וראה אנציקלופדי' שם.

(17) שו"ע אדה"ז שם סמ"ג בסופו. ולשון הרמב"ם בהכותרת להגדה „נוסף ההגדה שנהגו בה ישראל בומן הגלות כך הוא“ (ומביא שם בתחלתו הפי' „בבהילו .. הא לחמא עניא“). וראה לשון הר"א בן הרמב"ם (נעתק בהגש"פ הנ"ל ע' כו). ואמירת זה מנהגו ומנהג קדמוניו אבא מארי ז"ל והקודמין לו וחכמי המערב“.

כדי להבין את התוכן הכללי שבהגדה ובסיפור יציאת מצרים, צריך להקדים ולהסביר מספר דיוקים בקטעים הנ"ל.²¹

ב. השאלות על „הא לחמא עניא ...”

„הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים ...”

הקטע „הא לחמא עניא” בא לאחר הסימן „מגיד”²². מכך מובן, שאמירת קטע זה בתחילת הסדר, איננה מפני שהוא כולל הזמנת כל אלו שאין להם צרכי סעודה ופסח אל שולחן הסדר, כי באם כן, צריך היה לאומרו לפני תחילת הסדר, מיד כאשר באים מבית הכנסת, או לפני כן – בבית הכנסת, שהרי ל„כל דצריך” צריך לספק גם ארבע כוסות וכדומה²³, החל בכוס הראשונה של הקידוש, אלא, קטע זה נאמר בהתחלה, כי הוא הקדמה והתחלה לסיפור יציאת מצרים, ולכן הוא נאמר דוקא לאחר הסימן „מגיד”.

אין מובן²⁴: מהו הקשר בין שלושת הענינים שבקטע לבין סיפור יציאת מצרים? ואדרבה: (א) תוכן התחלת הקטע „לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים” איננו סיפור על יציאת מצרים, אלא, להיפך: על העוני שבמצרים. (ב) גם בסוף הקטע „השתא הכא.. השתא עבדין” מודגש המצב העכשווי של גלות ו„עבדין” – להיפך מסיפור הגאולה.

מדוע, אפוא, נקבעה פסקא זו בסיפור יציאת מצרים? הרי בכללות סדר המצוות והענינים בליל זה השתא, ובראשם אמירת ההגדה, סיפור יציאת מצרים, צריך להיות מודגש ענין החירות של השתא, ולכן „צריך לעשות כל מעשה לילה זה דרך חירות”²⁵, ואילו בקטע זה אומרים ש„השתא הכא.. השתא עבדין”, להיפך מחירות!?

ג. „הא לחמא” – הקדמה כללית לסיפור יציאת מצרים

לכאורה ניתן היה לומר, שב„הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים” מדגישים שרק „אבהתנא” היו במצרים, אך אנו איננו שם. וגם בסוף „השתא הכא... לשנה הבאה...”, הכוונה היא כדברי המשנה „מתחיל בגנות ומסיים בשבח”.

לאבותינו במצרים” – ברכת „אשר גאלנו כו” – ראה לקמן הערה *62.

(21) בכמה ענינים (דיוקים וביאורים) שבאו לקמן יש לעזור ולהעיר מכמה מפרשי ההגדה שהובאו בהגשׁפׁ הנׁל, וכן בהגדה שלמה (להרׁמׁ כשר), ועוד – ורק אחדים נפרטו בהערות דלקמן.

(22) ראה הערה 17.

(23) שהרי הכוונה ב„כל דצריך ייתי ויפסח” היא (לא לקרבן פסח, כ״א) ש„יבוא ויעשה סדר הפסח”, „מצה של מצוה .. חרוסת ומרור ויין לארבעה כוסות” (אבודרהם). ועדׁו בכלבו „מי שצריך כרפס וחרוסת כו”.

(24) וראה הגשׁפׁ הנׁל „ביאורים” לפיסקא זו (עׁ

קב ואילך).

(25) שוׁע אדהׁו סתעׁב סׁו.

אך אין לומר כך כי:

(א) לפי זה צריך היה לומר את הקטע לאחר שאלת „מה נשתנה“, כי „אמירת ההגדה מצותה לאומרה דרך תשובה על שאלות ששאלוהו“²⁶.

(ב) הכלל „מתחיל בגנות“ כדי שיהא ניכר „שבח“, חל רק על ענין לשעבר, כפי שחזו"ל אומרים זאת על ההתחלה „עבדים היינו לפרעה, מתחילה עובדי עבודה זרה...“ ובהמשך נאמר לגבי עכשיו „ויוציאנו ה' אלקינו משם...“, „ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו“²⁷, כי כך מודגשים ביתר שאת ה„שבח“ וההודיה לה²⁸, ומתעורר רגש של חירות.

אך כלל זה אינו מתאים, כמובן, להתחלה ב„גנות“ של ההוה – השתא הכא... השתא עבדין... אמנם, מתפללים ובטוחים²⁹ ש„לשנה הבאה בארעא דישׂראל“ ו„לשנה הבאה בני חורין“, אך זוהי תקוה לעתיד, ולא רגש של חירות בהווה בלילה זה.

גם בחלק השני שבקטע „כל דכפין ייתי ויאכל כל דצריך ייתי ויפסח“ צריך להבין: מהו הקשר בינו לבין „מגיד“ – סיפור יציאת מצרים?

לפי כל האמור, צריך לומר, שגם אם הקטע „הא לחמא עניא“ אינו חלק מסיפור יציאת מצרים ממש, הנאמר

כתשובה לשאלת מה נשתנה, הרי הוא קשור לתוכן של „מגיד“, של סיפור יציאת מצרים. כי זוהי הקדמה כללית, המסבירה ועונה על שאלה כללית לגבי כל הסדר של לילה זה וסיפור יציאת מצרים כמוסבר להלן.

ד. אכילת מצה – במצרים?

כן אין מובן מדוע אומרים „הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים“, כפי ששואלים המפרשים: המצה שאנו אוכלים עתה קשורה למצה שאכלו היהודים ביציאתם ממצרים, ולא בהיותם בתוך מצרים? כנאמר בהמשך ההגדה „מצה זו שאנו אוכלים... על שום שלא הספיק בצקת... שנאמר: ויאפו את הבצק... עוגות מצות... כי גורשו ממצרים...“.

מובא על כך תירוץ³⁰, שבני ישראל אכלו במצרים מצה, כי הנוהג היה להאכיל „שבויים“ במצה „מפני שהוא קשה ואינו מתעכל במהרה כחמץ“, או כדברי ה„ספורנו“³¹, „לחם שהיו אוכלים בעוני ושלא היה להם פנאי להשהות עיסתם עד שתחמץ מפני נוגשים אצים“. אך על כך מקשה³² המהר"ל³³, „והם דברים שיכחיש הכתוב והאמת כי לא נמצא בשום מקום לא

(30) אבודרהם כאן „ופירש ה"ר יהוסף האזובי בשם בן עזרא“. ועד"ז בזבח פסח. ועוד.

(31) ראה טז, ג. ועד"ז בזבח פסח שם הטעם השלישי.

(32) ראה גם אזה"ת דרושים לפסח רד"ה הא לחמא עניא (ויקרא כרך ב' ע' תנג).

(33) גבורות ה' פנ"א.

(26) שו"ע אדה"ז סתע"ג סי"ד.

(27) וראה לעיל הערה 16.

(28) להעיר מגבורות ה' למהר"ל פנ"ב. מהר"ל

להגש"פ דברי נגידיים כו'. ועוד.

(29) כהפ"י במפרשים לפיסקא זו – הובאו בהגדה

הנ"ל הערה 21.

בכתב ולא במשנה ולא בתלמוד
שהמצריים היו מאכילים את ישראל
מצה³⁴.

ובנוסף לכך: אם זאת היתה הכוונה,
היה בעל ההגדה מציין לכך מקור,
כנכל דברי ההגדה בהמשך.

ה. השאלה על „ואילו לא הוציא...”

„עבדים היינו לפרעה במצרים
ויוציאנו ה' אלקינו ביד חזקה... ואילו
לא הוציא הקדוש ברוך הוא את
אבותינו... הרי אנו ובנינו... משועבדים
היינו...”

השאלה על כך ידועה³⁵: הגזירה על
גלות מצרים היתה רק על „ארבע מאות
שנה”³⁶, כיצד אפשר, אפוא, לומר
„ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא?”
הרי הגלות לא היתה יכולה להימשך
יותר מארבע מאות שנה!?

אילו היו בני ישראל משועבדים
מעצם טבעם ותכונתם, צריך היה
מעשה מיוחד כדי להסיר מהם את
תכונת העבדות, עם סיום הגלות. אבל
בני ישראל היו בטבעם בני חורין, ורק

34 באוה"ת סד"ה הא לחמא שם מבאר, דהיינו
המצה שאכלו קודם חצות כדין אכילת פסח, ונצטוו
על מצות יאכלוהו. וכ"כ בכלבו ועוד. ובזבח פסח שם
כתב על טעם זה „אך גם זה אינו שוה לי כי הי' ראוי
לומר די אכלו אבהתא ביציאתם ממצרים לא בארעא
דמצרים שמורה על ההרגל והתמדה כל זמן ישיבתם
שם.” וצ"ע.

35 ראה ריטב"א להגש"פ כאן. וראה בהבא לקמן
במפרשי ההגדה לפיסקא ברוך שומר הבטחתו
לישראל ברוך הוא שחישב את הקץ לעשות.

36 לך טו, יג.

בגלל גזירת ברית בין הבתרים הם נהיו
עבדים, ולכן, מיד עם סיום הגלות בזמן
הקצוב, מתבטל השעבוד, והם נהיים
שוב בני חורין.

אי אפשר לומר שנוקקו ל„הוציא
הקדוש ברוך הוא...” מפני שהיציאה
לא היתה לאחר ארבע מאות שנה, אלא
לאחר רד"ו, כי, ראשית, אין לכך קשר
עם מעשה היציאה, אלא לאופן החשבון
של ארבע מאות שנה, שהקדוש ברוך
הוא לא החשיבם מזמן הירידה למצרים,
אלא מלידת יצחק. ואין זה משנה את
העובדה, שבסיום התקופה הקצובה
לגלות, אפילו לפי החשבון המוקדם,
צריכים בני ישראל להיעשות בני חורין
ממילא.

שנית, אנו אומרים „הרי אנו ובנינו
ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה
במצרים”, וזהו ההיפך מ„דור רביעי
ישובו הנה”³⁷, וכיצד אומרים זאת?

ו. השאלות על „ועכשיו... המקום”

”מתחלה עובדי עבודה זרה היו
אבותינו ועכשיו קרבנו המקום
לעבודתו”:

צריך להבין: א) ב„קרבנו המקום
לעבודתו” הכוונה היא לדורות החל
מאברהם אבינו, הראשון שאותו „קרבנו
לעבודתו” (לאחר „מתחלה... אבותינו”
– תרח³⁸). מדוע אומרים, אפוא,

37 לך טו, טז ובפרש"י.

38 ברמב"ם שם: בימי תרח ומלפניו כופרין כו'.

ובפיה"מ פסחים שם „איך היינו קודם אברהם כו'”.

חשוב להדגיש כאן שהקדוש ברוך הוא קרבנו לעבודתו? לכאורה, צריך היה לומר ש„עכשיו (אחר כך)“ אנו (או: אברהם⁴³) קרובים ודבוקים בה' ובעבודתו!?

מכל זה מובן שלסיפור יציאת מצרים („מגיד“) חשוב ש„עכשיו קרבנו המקום“ – לא רק „אחר כך“, בקשר לאברהם, אלא בקשר לכל דורות ישראל עד „עכשיו“, כדלהלן.

ז. השאלות על „והיא שעמדה...“

„והיא שעמדה...“:

צריך להבין:

(א) אילו היו אלו ש„עומדים עלינו לכלותינו“ צדיקים יותר מישראל, מובן היה החידוש, שלמרות זאת „הקב"ה מצילנו מידם“. אבל הם רשעים וזדים וכו', מדוע תעלה המחשבה שהם יוכלו חס ושלום לכלות את ישראל, כך שצריך יהיה לתת שבח והודיה⁴⁴ לה' על אשר הוא „מצילנו מידם“?

במיוחד אשר העולם הזה וכל אשר בו נברא בשביל ישראל, כנאמר⁴⁵

(43) ראה רמב"ם הל' ע"ז שם ה"ג, שמשמע שאברהם הכיר מעצמו. אבל בהל' חו"מ שם „שקרבנו המקום לו כו". ועד"ז בפיה"מ: בחר בנו הש"י. (ובתרגום קאפאח: ובחרנו ה' לו לנחלה). ולכאורה זהו החילוק בין הקירוב בימי אברהם להקירוב בזמן גאולת מצרים, כמפורש ברמב"ם הל' ע"ז שם בסופו. וראה לקו"ש ח"כ ע' 18 ואילך (והערה 79 שם).

חכ"ה ע' 48 (והערה 26 שם).

(44) ראה הגדה הנ"ל ע' כ ד"ה להגבי'.

(45) פרש"י ר"פ בראשית.

„ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו“, ולא „ואחר כך קרבנו המקום לעבודתו“³⁹?

אף אם נאמר שבביטוי „ועכשיו“ אין הכוונה לעתה ממש, אלא לעת יציאת מצרים, הרי ה„קרבנו“ התחיל זמן רב לפני כן, לפני גלות מצרים, ואפילו לפני ברית בין הבתרים⁴⁰, כפי שמובאת מיד ההוכחה מן הפסוק „ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר...“⁴¹.

(ב) תוכן ההגדה וסיפור יציאת מצרים הוא „בניסים ונפלאות שנעשו לנו, ובחירותינו“⁴². ואילו כל הענין של „מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו...“, אינו קשור לסיפור יציאת מצרים. ורק מפני ש„מתחיל בגנות“ („מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו“) צריך להמשיך שאחר כך נתקרבנו לעבודתו עד ל„וירד מצרימה“. לפי זה לא ברור: מדוע

וראה גם ריטב"א להגש"פ כאן. ביאורי מהרש"ל לסמ"ג מ"ע מא (וראה לשון הרמב"ם הל' ע"ז פ"א סה"ב וריש הלכה ג). אבל ראה רשב"ץ שם ד"ה מתחלה „אחר שעבד לע"ז בתרח (כתרח?) אביו הכיר כו". וראה לקמן הערה 41.

(39) ראה הגש"פ הנ"ל ע' יט.

(40) אבל ברבינו מנוח לרמב"ם שם: ויציאת מצרים חזקה אמונתם כו'. וראה גם פי' רי"ד הובא בהגדה שלמה אות קמט.

(41) להעיר מלשון הרמב"ם שם „ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מהאומות וקרבתנו ליחודו“. אבל ע"פ מ"ש בהל' ע"ז שם ספ"א יש לפרש ב' זמנים ב„ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו“ – בימי אברהם ובזמן גאולת מצרים. ואולי לכך סתם בהל' חו"מ, כי כוונתו גם על זמן גאולת מצרים (כמ"ש ברבינו מנוח הנ"ל). ועצ"ע. וראה הערה 43.

(42) רמב"ם הל' חו"מ שם.

ח. השאלה על המעלה

האחרונה

„ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עונותינו“?

צריך להבין: (א) בכל ארבע-עשרה ה„מעלות טובות למקום עלינו“ הקודמות אין מוסבר במה מתבטאת ה„מעלה“, ובחלק מהן אף טורחים המפרשים להבהיר את חשיבות המעלה (כגון: „אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה“). ומדוע דוקא במעלה האחרונה, „ובנה לנו את בית הבחירה“, מפורט הטעם של המעלה?

(ב) ואם רוצים בכל זאת להסביר את המעלה, הרי ישנה המעלה הפשוטה ביותר הכתובה במפורש בפסוק⁴⁸ „ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם“ – העיקר במקדש הוא השראת השכינה⁴⁹. אמנם, הפסוק נאמר על המשכן, ובעל ההגדה מדבר על בית הבחירה שלאחר הכניסה לארץ, אבל, אדרבה: מעלת בית המקדש, אפילו לעומת המשכן, היא בכך⁵⁰ שראו שם את השראת השכינה במוחש (עשרה ניסים⁵¹ נעשו לאבותינו בבית המקדש). מדוע נבחר כאן דוקא הענין של „לכפר על כל עונותינו“?

(ג) יותר מכך: בנוסף לכך ש„ושכנתי בתוכם“ הוא העיקר בבית המקדש, הרי

„בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית“, שתכלית כל המציאות, כולל הגויים, היא כדי לסייע לישראל. אמנם, הם עצמם אינם יודעים זאת, ואין זה בגלוי, והטעם לכך מובן: כדי שיהיה מקום לבחירה, לעבודה של „אתכפיא“ ו„אתהפכא“ וכדומה, אך אין זה משנה את הענין לאמיתותו. וההצלה מן ה„עומדים עלינו לכלותינו“ היא ענין שאינו יכול להיות אחרת.

(ב) מהו הקשר של הענין „שלא אחד בלבד... והקדוש-ברוך-הוא מצילנו מידם“, הנאמר כאן בפירוש לגבי „שבכל דור ודור עומדים עלינו“, דוקא לסיפור יציאת מצרים⁴⁶, ומדוע אומרים נוסח זה רק בהגדה בליל פסח ולא בזמנים אחרים של הצלה וישועה, כמו פורים וכדומה?

ואדרבה: בגלות מצרים לא היה „עומד עלינו לכלותינו“, כנאמר בהגדה „שפרעה לא גזר אלא על הזכרים“⁴⁷, בעוד אשר „לבן ביקש לעקור את הכל“. וכן בימי אחשורוש, כאשר הגזירה היתה על „כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים...“.

(48) תרומה כה, ח.

(49) ראה רמב"ן ר"פ תרומה.

(50) ראה רשב"ם (להגש"פ), אבודרהם וכל בו: יש לנו משכן ובבנין בית המקדש נתוספו עשרה ניסים. ובזבח פסח: גם כי בביהמ"ק נעשו בו ניסים הרבה וכל המעלות שהזכיר ניסים הם.

(51) אבות פ"ה מ"ה.

(46) בפשטות בא בהמשך ללפניו – ההבטחה שהבטיח הקב"ה לאברהם בין הבתרים ביחד עם ההבטחה על יצי"מ (כמ"ש בכמה מפרשים. וראה הגש"פ הנ"ל ע' יט ד"ה הבטחתו).

(47) אף שאח"כ אמר אריק חרבי גו' (ראה בהגש"פ שם). אבל זה לא נזכר בהגדה.

לענות עליהן לפני אמירת ההגדה
„עבדים היינו“:

(א) מדוע לא היתה גאולה יציאת מצרים⁵⁷ נצחית? אילו היתה הגאולה על-ידי-בשר-ודם, מובן, שכשם שהוא עצמו מוגבל ומשתנה, כך גם פעולותיו. אבל יציאת מצרים היתה על ידי הקדוש-ברוך-הוא, שה' אלקים אמת⁵⁸, וכל פעולותיו אמתיות ונצחיות, והיא היתה צריכה להיות גאולה נצחית: מדוע, אפוא, יש אחריה גלות? וגלות זו מרה כל-כך ש„בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו“ כמו בגלות מצרים ואף יותר?

(ב) ישראל יצאו „ברכוש גדול“ כפי שהבטיח ה'. כיצד יתכן, אפוא, שיש עניות אצל ישראל, כפי שהוא רואה ליד שולחן הסדר אורחים עניים – „דצריך“ ו„דכפין“?

(ג) יותר-מכך: מצות ההגדה בליל הסדר, „והגדת לבנך“, היא „כנגד ארבעה בנים דברה תורה“, ובשולחן הסדר אינו נמצא רק בן חכם, אלא גם רשע (וכן תם ושאינו יודע לשאול). וקשה: ידוע⁵⁹, שהרשעים שהיו באותו דור לא נגאלו, והם מתו בשלושת ימי אפילה. ואם היהודים שיצאו ממצרים לא היו רשעים,

זוהי מעלה הקשורה לכל ישראל, בעוד אשר „לכפר על כל עונותינו“ היא מעלה רק לאלו הזקוקים לכפרה על עונות⁵²?

(ד) מדוע אין נכתב כאן השם הרגיל (גם בהגדה), „בית המקדש“⁵³ אלא „בית הבחירה“?

(ה) ועיקר: מהו הקשר בין מעלה אחרונה זו לבין סיפור יציאת מצרים: לגבי כל המעלות עד „הכניסנו לארץ ישראל“ אפשר להבין, שכל זמן היותם במדבר, עד הגיעם לארץ נושבת, אין הגאולה והיציאה ממצרים מושלמת⁵⁴. הדבר מתבטא גם בכך שלאחר לשונות הגאולה⁵⁵ „והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי“, שאמר הקדוש ברוך הוא למשה במצרים, הוא סיים „והבאתי אתכם אל הארץ...“⁵⁶. אבל בנין בית הבחירה בירושלים אינו קשור, לכאורה, לגאולה!?

ט. ל„בן“ יש שאלות לפני תחילת ההגדה

ההסבר לכל זה הוא:

כאשר יושבים לסדר וצריך להתחיל את ההגדה, לפני שיודע ה„בן“ (שאליו אומרים את ההגדה – והגדת לבנך) את פרטי השעבוד והניסים של הגאולה, מתעוררות אצלו מספר קושיות, שצריך

52) אבל ראה זבח פסח שם: לפי שאין איש בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא.

53) ראה בחילופי נוסחאות בהגדה שלמה גירסא זו.

54) וראה זבח פסח.

55) וארא ו, וז.

56) שם, ח.

57) שכבר הזכיר בקידוש „זכר ליציאתנו“.

58) ירמ' יוד, יוד. וראה רמב"ם בתחלתו (פ"א, ה"ד).

59) שמו"ד פי"ד, ג. תנחומא וארא יד. פרש"י בא, י, כב.

כיצד מגיע לפתע בן רשע אצל
ישראל⁵⁹?

אי־אפשר לומר שהרשע של ההגדה,
היושב אצל השולחן, אינו מסוג
הרשעים שמתו במצרים בשלושת ימי
אפילה, כי בהגדה נאמר בפירוש
בתשובה לבן הרשע ש„אילו היה שם
לא היה נגאל“.

שאלות אלו אינן רק שאלות בהבנה,
אלא הן מפריעות לכל התוכן של ליל
הסדר ושל סיפור יציאת מצרים, אשר
„בכל דור ודור חייב אדם להראות עצמו
כאילו הוא עתה יוצא משעבוד מצרים“,
ולפיכך „יכין מקום מושבו שישב
בהסיבה דרך חירות כדרך שהמלכים
והגדולים אוכלים⁶⁰. והתורה היא תורת
אמת, ולכן הרגשה זו צריכה להיות
אמיתית. אבל כיצד יכול יהודי להרגיש
את החירות באמת „כאילו הוא עתה
יוצא משעבוד מצרים“, בשעה שהוא
נמצא בגלות, במצב ש„עומדים עלינו
לכלותינו“, וישנם עניים אצל ישראל,
עניים בפשטות וגם עניים בדעת,
ואפילו בן רשע?

י. גאולת מצרים עדיין לא הושלמה

כדי לבטל את הבלבול, מקדימים

*59) כמו שהקשה כ"ק מו"ח אדמו"ר (ספר השיחות
תש"ה ע' 83).

ויש לבאר (ולחזק) הקושיא ע"פ הידוע (יחזקאל טז
ובמפרשים) דביצי"מ הי' לידת עם ישראל, ומכיון
שבשעת הלידה לא היתה מציאות של רשעים (כאלו)
איך באו אח"כ.

60) שו"ע אדה"ז או"ח סתע"ב ס"ז.

את הקטע „הא לחמא עניא“, שזוהי
הקדמה לתוכן הכללי של סיפור יציאת
מצרים המתחיל ב„עבדים היינו“.

המצה שאכלו אבותינו לאחר
יציאתם ממצרים – „שלא הספיק
להחמיץ עד שיצאו...“ – נקראת בקטע
„דאכלו אבהתנא בארעא דמצרים“,
כדי להדגיש שהיציאה ממצרים לא
היתה מושלמת והיהודים מצד עצמם
כאילו נשארו במצרים.

זהו ההסבר להמשך הקטע: „כל
דכפין... כל דצריך“ – העובדה שישנה
מציאות של עניים, ומציאות של
„השתא הכא... השתא עבדין“, גלות
ועבדות⁶¹, היא תוצאה מכך ש„אבהתנא
בארעא דמצרים“ – שבני ישראל לא
יצאו לגמרי משעבוד מצרים.

מתעוררת השאלה: אם־כך, מה
הועילה יציאת מצרים, שמשום כך
צריך לערוך את הסדר „דרך חירות“? –
על כך ממשיכים ואומרים, שאמנם
„השתא הכא“, אבל „לשנה הבאה
בארעא דישראל“, ואמנם „השתא
עבדין“, אבל „לשנה הבאה בני חורין“:
גאולת מצרים פתחה את צינור
הגאולה⁶² המביא לגאולה השלימה^{62*} –

61) ראה שמחת הרגל להחיד"א בתחלתו (לימוד ג'
ד"ה צפון).

62) ד"ה כימי צאתך תש"ח רפ"ב. וראה שם בסוף
המאמר. וראה גבורות ה' למהר"ל פס"א דמבאר
דבגאולת מצרים קבלו בני" מעלה עצמית דבני חורין
ואין המקרה דגלות שלאח"ז מבטל זה כלל (וראה שם
פנ"ב). ועיין ח"ב מ, א. וראה הגש"פ עם „ביאורים“
הנ"ל ע' קפה ואילך.

*62) וזה מודגש בגילוי בסיום של סימן „מגיד“,
בברכת „אשר גאלנו כו' ממצרים כו' כן כו' יגיענו כו'“

מצרים, דומה לתוכן של ענין הגיהנם -
מירוק וכפרת החטא.

החטא, שעליו נזקקו למירוק
ולכפרה, היה שורש כל החטאים, החטא
הראשון⁶⁶ - חטא עץ הדעת, שגרם
לסילוק השכינה מהארץ לרקיע⁶⁷.
לפיכך נאמר על מירוק החטא לאברהם,
כי לאחר חטא עץ הדעת, שגרם
להסתלקות השכינה מהארץ לרקיע,
היו עוד ששה חטאים שכל אחד מהם
גרם לסילוק השכינה מרקיע לרקיע,
עד לרקיע השביעי. והראשון שהתחיל
להחזיר את השכינה מלמעלה למטה היה
אברהם אבינו, שהורידה מרקיע שביעי
לשישי⁶⁷. לכן נאמר דוקא לו, ששלימות
המירוק של החטא, שבאמצעותו תהיה
השכינה למטה כלפני החטא, יתבצע
על-ידי גלות מצרים.

אילו זכו, היתה גלות מצרים הגלות
האחרונה והיחידה, והגאולה ממצרים
היתה שלימה, „ולא היה גלויות ולא
מלאך המות שולט בהן“⁶⁸, כלפני
החטא.

אבל למעשה, לא הביאה גלות
מצרים לכפרה המושלמת⁶⁹, כדלהלן,

66) ראה בארוכה של"ה קעה, ב ואילך. קעז,
סע"א. ועוד.

67) שהש"ר פ"ה, א. וש"נ. וראה ד"ה באתי לגני
ה'ש"ת.

68) שמו"ר רפל"ב. ושם הוא לענין חטא העגל.
אבל י"ל שיש שייכות זל"ז, כי האפשריות לחטא
העגל הי' לפי שבמ"ת רק „פסקה זוהמתן“ (שבת קמו,
א), כי הזיכוך הי' רק מצד „למעלה“ (ראה לקו"ש
חיי"א ע' 10, וש"נ).

69) אף שפעל הזיכוך בישראל ובהעולם שיוכלו
לקבל התורה וכו' - תו"א עד, א ואילך.

„לשנה הבאה בארעא דישראל... בני
חורין“.

לכן אפשר עתה לקיים את מצות
סיפור יציאת מצרים בלילה זה ואת
„חייב אדם להראות את עצמו כאילו
הוא עתה יוצא משעבוד מצרים“
בשלימות. ואדרבה, על-ידי קיום מצוה
זו באופן של „כאילו הוא... יוצא
משעבוד מצרים“ הוא יוצא ממצב של
שעבוד מצרים עד למצב של בני חורין.
כידוע⁶³ שמאז יציאת מצרים ועד
לגאולה העתידה, יוצאים כל הזמן
ממצרים.

נקודה כללית זו, המודגשת מיד
בתחילת „מגיד“ כדי להסיר את השאלה
שלעיל, מפורטת יותר בסיפור יציאת
מצרים, לאחר שאלת מה נשתנה,
כדלהלן.

יא. מטרת גלות מצרים - זיכוך העולם

כידוע, אומרים חז"ל⁶⁴, שהקדוש-
ברוך הוא נתן לאברהם את הברירה:
„במה אתה מבקש שישתעבדו בניך
בגיהנם או בגלות“, ואברהם - או
הקדוש-ברוך הוא, לפי שתי הדיעות
השונות⁶⁵ - בחר בגלות במקום
גיהנם.

מכך מובן, שתוכן הגלות, וגלות

ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו
(שקאי על הגאולה העתידה).

63) ד"ה כימי צאתך שם בתחלתו.

64) שמו"ר פנ"א, ז. ועד"ז בב"ר פמ"ד, כא. וש"נ.

65) במדרש שם.

ולכן היה הכרח ב„ויוציאונו ה' אלקינו משם ביד חזקה" – נגד מידת הדין. כי מצד מידת הדין היתה טענה, שאם מטרת גלות ושעבוד מצרים – בירור וזיכוך ישראל והעולם עד למצב שלפני החטא – לא הושגה בשלימות, אין מקום לגאולה.

יב. היציאה ממצרים התאפשרה רק באמצעות ה'

בכך מובן הדיוק בלשון „ויוציאונו ה' אלקינו משם ביד חזקה": לפי מצבם לא היו ישראל ראויים עדיין לכך. כידוע⁷⁰, שישראל היו שקועים, ר"ל, במצרים, במ"ט שערי טומאה, ואילו התעכבו במצרים עוד רגע אחד, הם לא היו נגאלים ח"ו.

בלשון החסידות, כפי שמסביר אדמו"ר הזקן⁷¹, היתה יציאת מצרים באופן של „כי ברח העם"⁷², מפני שהרע שבנפשות ישראל עדיין היה בתקפו בחלל השמאלי". והגאולה באה מצד ש„נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש־ברוך־הוא", ועורר את נקודת היהדות שבהם. והם שוב לא התפתו מרוח השטות, ה„מכסה על האמת", שבמצב זה הם יכולים להתקשר אל הקדוש־ברוך־הוא – וזה

(70) נסמן בהגש"פ הנ"ל ע' ל. וראה גם ריטב"א להגש"פ פי' עבדים היינו. ובכ"מ.

(71) תניא ספ"א. לקו"ת כמסומן במפתחות (ע' פסח, ספה"ע ושבועות). ד"ה כימי צאתך שם פי"ג. ובכ"מ.

(72) בשלח יד, ה.

גם ל„ברח העם", כמוסבר בתניא⁷³, שאפילו קל שבקלים (שדרגת „החכמה" שבנפש האלקית היא אצלם בבחינת גלות ושינה), הנתקל בנסיון באמונה, בדבר הנוגע בדרגת ה„חכמה" שבנפש, „היא ניעורה משנתה ופועלת פעולתה", וגם הם מוסרים נפשם על קדושת שם ה'.

יג. עכשיו הזיכוך אינו מושלם

לפיכך אומרים „אילו לא הוציא הקדוש־ברוך־הוא את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים", כי אילו לא היתה היציאה ממצרים על־ידי הקדוש־ברוך־הוא, היתה גלות מצרים נמשכת⁷⁴ עד להשגת שלימות הבירור והמירוק – עד לגאולה העתידה.

זה מודגש יותר לפי הדיעה הראשונה⁷⁵ של „מתחיל בגנות" –

(73) פי"ט.

(74) ואף שהובטחה הגאולה בסיום ת' שנה ודור רביעי ישובו הנה – הרי לאחרי יציאתם זו (לולא שהקב"ה הוציא – מצד טבעם) „אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני .. לא אצא חפשי" (משפטים כא, ה), ובמכש"כ שאפילו לאחרי שהוציא הקב"ה ממצרים הרי בכו „בני ישראל ויאמרו גו' זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם" (בהעלותך יא, ד"ה) וכמה פעמים אחרו, נתנה ראש ונשובה מצרימה" (שלח יד, ד), הנה „אילו לא הוציא הקב"ה כו"ה היו (ע"פ טבע) גם נושים כן ושבים למצרים – ו„משועבדים היינו לפרעה במצרים". – ולהעיר משיבת כו"כ מבנ"י למצרים היפך ציווי ירמי' (ירמי' מב ואילך).

(75) ולהעיר שברמב"ם הלכות חו"מ שם הביא זה בתחלה „כיצד מתחיל ומספר (ואח"כ ממשיך) וכן

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו וענשו קרבנו המקום לעבודתו: הקירוב אל הקדוש־ברוך הוא גם ענשו לא על־ידי עבודה עצמית, אלא על־ידי ש־קרבנו המקום לעבודתו⁷⁶.

בכך מובן, כיצד תיתכן מציאות של בן רשע גם עתה, לאחר גאולת מצרים, ומדוע יתכן מצב של „בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו“, ואיזום אינו מתבצע רק מפני ש־הקדוש־ברוך הוא מצילנו מידם, כי⁷⁷, כדלעיל, כל עוד אינה מושגת המטרה של זיכוך מושלם, עדיין אין ישראל מזוככים לגמרי מן הרע (וישנו אפילו בן רשע) ולכן קיימת מצד מידת הדין אפשרות של „עומדים עלינו לכלותינו“.

יד. „וירעו אותנו“

אך כאן מתעוררת השאלה: כיצד יתכן שישראל היו כל כך „שקועים“ בטומאה וברע של מצרים, עד שלא יכלו מצד עצמם לצאת ממצרים? כדי להשיב לשאלה זו ממשיך בעל ההגדה

מתחיל ומודיע כו". וראה אנציק' שם. וש"נ. וראה לקו"ש חכ"א 4-73 והערה 53 שם. (76) וצ"ל דכוונת בעל ההגדה דגם באברהם - קרבנו המקום, וכבב"ר רפל"ט „לפי שהי' אברהם אומר כו' הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם“.

ועפ"ז י"ל אדרבה, שהטעם שבגלות מצרים לא נודככו בשלימות, כי גם „מתחלה“ אצל אברהם הי' באופן ד־קרבנו המקום לעבודתו“.

(77) ראה גם של"ה קסא, ב (מצה שמורה). ובס' שער השמים לפי' והיא שעמדה.

ומדגיש: „וירעו אותנו“, שפירושו⁷⁸, שהמצרים עשו אותנו לרעים, ולכן כתוב „אותנו“, ולא „וירעו לנו“: המצרים גרמו לכך שיהיה אצל ישראל „רע“ כזה, שישראל מצד עצמם לא היו מגיעים אליו, יותר מן ה־רע שצריך היה להודרך באמצעות גלות ושעבוד מצרים.

דבר זה דומה לתירוץ על השאלה מדוע הענישו את פרעה ומצרים, בעוד אשר הם יישמו במעשיהם את הגזירה „ועבדום וענו אותם“, שאחד⁷⁹ ההסברים לכך הוא, שהעונש הגיע להם מפני שישראל סבלו אצלם מקושי השעבוד, שלא נגזר עליהם מלמעלה.

טו. בחירת ה' בישראל - בחירה אמיתית

אך לאחר כל האמור לעיל אפשר לשאול: אם גלות מצרים לא גרמה לזיכוך הראוי, מהי המעלה הגדולה של יציאת מצרים וסיפור יציאת מצרים? לכן „מסיים בשבח“: „ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו“.

הבחירה האמיתית היא⁸⁰ דוקא כאשר הדבר אינו נבחר מסיבות שונות, אלא רק עקב בחירה חפשית של הבוחר. בחירה זו אפשרית רק אצל עצמותו

(78) של"ה שם קסב, א (ועד"ז בס' שער השמים שם). ובכ"מ.

(79) רמב"ן לך טו, יד.

(80) ראה תורת שלום ע' 220. לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 127. 290. 324. לקו"ש ח"א ע' 5 ואילך. ועוד.

בישראל, מפני שהם עצם אחד עמו⁸⁷,
ו"להחליפם"⁸⁸ באומה אחרת איני
יכול⁸⁹.

טז. "בית הבחירה" – גילוי הכפרה המושלמת

לפי זה מובן מדוע על ידי "בית
הבחירה" מתאפשר "לנפר על כל
עוונותינו", ולא רק סליחה ומחילה:
בדרגה של "סדר ההשתלשלות"
בעולם, כשאין ניכר בגלוי איחוד
ישראל עם ה', בדומה לבן הנפרד
מהאב⁹⁰, ובמקום שהחטא פוגע, שם
צריכים כפרה כדי להסיר את הלכלוך,
באמצעות שעבוד וגלות, אבל מצד
ההתקשרות האמיתית של ישראל עם ה'
באמצעות ה"בחירה", הרי נעשים
הכפרה ומירוק החטא – "לכפר
(בשלמות)⁹¹ על כל עוונותינו", במילא,
כי בדרגה זו אין חטא ועוון פוגעים⁹².
וזה גורם לכך שגם במציאותם בגלוי
תזדכך נפשם.

יתברך⁸¹, שאין כל מציאות מחוץ לו
המשפיעה עליו, ומצד עצמות ה' "הלוא
אח עשיו ליעקב"⁸², ורק מצד בחירה
חפשית בחר ה' בעם ישראל – "ואוהב
את יעקב ואת עשיו שנאתי".

כלומר⁸³, שורש ענין הבחירה הוא
מכך שישראל הם דבר אחד, כביכול,
עם עצמותו ית' – ישראל וקודשא-
ברוך הוא כולא חד. הבחירה מתגלה
למטה באופן⁸⁴, שבחיצוניות נראה
ש"אח עשיו ליעקב", הם שוים, ובכל
זאת "ואוהב את יעקב ואת עשיו
שנאתי".

וזהי משמעות גלות ויציאת מצרים:
בחיצוניות ובגלוי, כפי שנראה בעולם,
ששם פעל ה' ביד חזקה "נגד מידת
הדין" – נראה הדבר שאילו נשאר
ישראל עוד רגע במצרים הם לא היו
נגאלים. כלומר, מצד דרגתם הם לא
היו ראויים ליציאת מצרים – "אח עשיו
ליעקב" – "הללו עובדים.. והללו
עובדים..."⁸⁵. אבל בפנימיות ובאמת,
נובע הדבר מעצמותו ית'⁸⁶, שהוא בוחר

(87) המבואר בפנים הוא ע"ד משנ"ת בלקו"ש חי"א
(ע' 74 ואילך) בענין דירה בתחתונים, ע"ש.

(88) פתיחתא דרות רבה ג. וראה פסחים פז, סע"א
ואילך. ועוד.

(89) ומובן שאי"ז סתירה למשנ"ת בלקו"ש חי"א
(ס"ע 2 ואילך), כי מובן שכמה מדריגות בזה,
ובפרטיות בחי' בנים נתגלתה ביצי"מ ובחירה במ"ת.
וראה לקמן בפנים.

(90) אלא שהנשמה אינה נפרדת מאתו ית' כלל
(לקו"ת ר"ה סב, ד).

(91) ראה אגה"ת פ"ב.

(92) ובדוגמת החילוק דכפרה שע"י התשובה לזה
שעיצומו של יום מכפר – ראה לקו"ש [המתורגם]
ח"ד ע' 131 ואילך. וראה לקו"ש חי"ט ע' 428 ואילך
(ובסעיף יו"ד שם).

(81) ראה גם לקו"ת אמור לח, ב.

(82) מלאכי א, ב"ג.

(83) ראה לקו"ש חי"ט ע' 282.

(84) להעיר מאבודרהם פי' והיא שעמדה: כדי
להראות השגחתו בישראל מקים להם בכל דור אויבים
ומציל אותם מידם. וי"ל דפנימיות הפירוש בזה הוא,
שזה שמקים להם אויבים היינו שמצד מדריגתם –
בחיצוניות נראה "אח עשו ליעקב".

(85) זח"ב קע, ב (הובא בילקוט ראובני בשלח יד,
כח). שמו"ר פמ"ג, ח. ועוד.

(86) ראה אוה"ת בא ע' רס, וע' ערב (הובא לקמן
בפנים) – שהגאולה בניסן באה מבחי' אתעדל"ע
שלמעלה לגמרי מאתעדל"ת.

ההגדה וסיפור יציאת מצרים נראה שהיציאה היתה מלמעלה, כאילו היהודים למטה, מצד דרגתם, לא היו ראויים לגאולה. ו"מסיים בשבח", שגם למטה נתגלתה הענין האמיתי - "בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו", כדלעיל.

יז. בזכות סיפור יציאת מצרים תבוא הגאולה

באמצעות סיפור יציאת מצרים באופן של "להראות את עצמו כאילו הוא עתה יוצא משעבוד מצרים", זוכים לכך ש"בניסן עתידין להיגאל" יתקיים בפועל בניסן זה כדעת רבי יהושע⁹⁵ (אשר במדרש⁹⁶ הכריעו, וכתבו באופן סתמי⁹⁷ כדעתו, ללא הבאת המחלוקת), ש"בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל", שהגאולה נובעת ממקום שהוא "למעלה לגמרי מאתערותא דלתתא, דהיינו למעלה גם מבחינת תשובה"⁹⁸, שמדרגה זו נובעת "יולדת זכר" - גאולה שיש לה קיום, גאולה נצחית, אפילו כאשר איש מזריע תחילה⁹⁹, כאשר היא באה מלמעלה.

ומתקיים "לשנה הבאה בארעא דישראל", "לשנה הבאה בני חורין",

95 ר"ה יא, א.

96 שמו"ד פט"ו, יא.

97 ד"ה החודש הזה ה'ש"ת פ"א. ובאה"ת בא (ע' רנט) הלשון "סתם כר"י".

98 אה"ת שם ע' רס. ע' ערב.

99 כמ"ש (תהלים פז, ה) איש ואיש יולד בה.

תו"א סד"ה רני ושמחי (הב') וביאורו (בסופו). אה"ת

ע' ערב (הנ"ל).

אלא, שבעולם, מתבטא הדבר בסדר ובהדרגה: בזמן גלות ויציאת מצרים היה נראה שהגאולה היא באופן של "כי ברח העם", ויש צורך "ביד חזקה", והגילוי, שדבר זה נבע מבחירת הקדוש ברוך הוא היה כאשר "בנה לנו את בית הבחירה לכפר על עוונותינו".

דבר זה קשור גם לבית הבחירה כפשוטו, ששם לא היתה הכפרה באמצעות שעבוד ויסורים, אלא באמצעות הקרבנות, כי שם נתגלתה בחירתו⁹³ של הקדוש ברוך הוא.

וזהו הפירוש בפנימיות ל"מתחיל בגנות ומסיים בשבח"⁹⁴: בתחילת

93 להעיר שהרמב"ם קורא הל' ביהמ"ק - "הלכות בית הבחירה", והרי לדעתו (שם בתחלתו. ועד"ז בסהמ"צ מ"ע כ) מצות בנין מקדש הוא "לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות כו" (ולא כדעת הרמב"ן הנ"ל הערה 49 דעיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה - ראה לקו"ש ח"א ע' 120 ואילך. אבל ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 330 הערה 24. לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 469).

94 ולהעיר שלדעת הרשב"ץ (נסמן לעיל הערה 20. וראה גם לשון המאירי הנ"ל שם) משמע לכאורה שגם כפשוטו זהו הסיום בשבח.

(* וכ"כ במנין המצות בריש ספר היד מ"ע כ "לבנות בית הבחירה". סהמ"צ שם (לפנינו. אבל בתרגום העליר וקאפח, "בית עבודה"). ובהל' מלכים בתחלתו. אף שהביא תיכף (ביד וסהמ"צ שם) מקור דהמצוה מהכתוב, ועשו לי מקדש". ולא הכתוב (ראה יב. יא), "והי' המקום אשר יבחר ה'א גו" שהובא בסנהדרין (כ. ב) וספרי שם. וכבסמ"ג מ"ע קסג ורמזי מ"ע שם. ראה כס"מ ריש הל' ביהב"ח. ובארוכה לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 317 ואילך. ולהעיר שבהמצות בהכותרת להל' ביהב"ח כתב "לבנות בית המקדש". וראה לקו"ש ח"ט ע' 142 ואילך בארוכה לקו"ש חכ"ד ע' 83 ואילך.

דישראל, ובני חורין, ונודה לך שיר
חדש (לשון זכר¹⁰¹) על גאולתנו ועל
פדות נפשנו.

(משיחת ליל ב' דחג הפסח תשכ"ו)

כפי שמסביר כ"ק מו"ח אדמו"ר¹⁰⁰,
שאין צורך לחכות ח"ו עד לשנה הבאה,
אלא הדברים יתקיימו תיכף ומיד בניסן
זה, וממילא נהיה בשנה הבאה בארעא

(101) ראה תוד"ה ונאמר פסחים קטז, ב.